

ВІДГУК

офіційного опонента на кандидатську дисертацію Парамонова Дениса Юсуповича «Єгипто-ізраїльське протистояння 50-70-х років ХХ століття в американо-радянських відносинах», подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.02 – всесвітня історія (рукопис 236 с.)

Довгі десятиліття після завершення Другої світової війни 2 регіональних конфлікти привертала постійну увагу політиків і дипломатів, експертів та громадськості – Корейський та Близькосхідний. Неоднозначний перебіг останнього глибоко зачепив долі населення багатьох країн, трагічно позначившись на житті не одного покоління пересічних громадян. І сьогодні новий сплеск насильства у регіоні, пов'язаний з боротьбою й протистоянням угруповання ХАМАСу та Ізраїлю, надав цьому триваючому конфлікту неоднозначних і трагічних вимірів. У зв'язку з цим вважаємо цілком виправданим звернення Д.Ю. Парамонова до актуальної тематики, пов'язаної з протиборством Єгипту та Ізраїлю на Близькому Сході у контексті взаємин СРСР та США доби холодної війни. Вповні при цьому можна погодитися з думкою дисертанта, що детальне дослідження перебігу конфлікту між двома регіональними акторами може стати у нагоді при віднайденні ефективних механізмів, «при врегулюванні конфліктної ситуації в регіоні у майбутньому». При цьому досвід багаторічного протистояння Держави Ізраїль із арабськими країнами буде також корисним для вивчення в Україні – у контексті нашого національного зовнішньополітичного досвіду, оскільки війна «із потужнішим ресурсно та більшим територіально сусідом – це той виклик з яким зіштовхнулася сьогодні Україна і десятиліттями протистоїть Ізраїль» (с.14).

Дисертант досить чітко сформулював мету наукової роботи, яка полягає насамперед у з'ясуванні причин і результатів протиборства Єгипту та Ізраїлю у контексті вивчення нових зрізів в ідеологічному та політичному протистоянні США та СРСР у регіоні. Логічно, з належною деталізацією,

виписані завдання дисертації, подані авторські формулювання об'єкту і предмету дослідження.

Автором також обґрунтовані хронологічні і територіальні рамки дисертаційної роботи. Причому Д.Ю. Парамонов не обмежується розглядом лише регіонального контексту, а зачіпає території США та СРСР як глобальних гравців, котрі безпосередньо впливали на ситуацію у регіоні або втручалися у єгипто-ізраїльське протиборство на різних його етапах.

У першому розділі дисертантом детально узагальнено й проаналізовано науковий внесок вітчизняних та зарубіжних дослідників, що прямо чи опосередковано стосується розроблюваної наукової проблематики. Автором також охарактеризовано інформаційно-документальну базу дисертаційного дослідження. Зокрема базовими джерелами для написання дисертації стала внутрішня документація державних органів СРСР та США, зокрема, стенограми засідань, листування, записи бесід з представниками іноземних держав. Використані опубліковані збірки документів владних інституцій та зовнішньополітичних відомств Ізраїлю, США та СССР – томи фундаментального документального видання «Foreign Relations of the United States» (FRUS), а також документальних зібрань «Близькосхідний конфлікт» та «Радянсько-ізраїльські відносини». Варто підкреслити і те, що досить широко у роботі використані інтерв'ю політиків і дипломатів. Відзначимо й матеріали американської та радянської преси, котрі допомогли авторові більш рельєфно розкрити важливі аспекти воєнно-політичного протистояння АРЕ та Держави Ізраїль на регіональному рівні.

У другому розділі Д.Ю. Парамонов основну увагу зосередив на процесі формування стратегічних курсів США та СССР на початку 50-х років ХХ століття. При цьому проаналізовано основні вектори міжнародних взаємин та особливості застосування силових факторів, а також вивчено ідеологічне обґрунтування зовнішньої політики США та СССР.

Автор дисертації цілком обґрунтовано доводить, що у час найгострішої близькосхідної Суецької кризи 1956 р. обидві наддержави як СССР, так і

США стояли на досить близьких позиціях, об'єднуючи свої дипломатичні зусилля задля того щоби змусити Францію, Велику Британію та Ізраїль вивести війська із зони Суецького каналу. Цілком можна погодитися з висновком дисертанта, що як Москва, так і Вашингтон були зацікавлені у серйозному послабленні у регіоні «старих імперіалістів» – Франції та Британії, що спонукало їх тимчасово до спільних дій. Проте, особливо після Суецької кризи, чітко позначилися, так би мовити, протилежні зовнішні тренди обох супердержав у досліджуваному регіоні. СРСР розпочав тут процес зближення з арабськими державами, зокрема з Єгиптом та Сирією, а Сполучені Штати стали надавати набагато більшу воєнно-політичну підтримку Ізраїлю. Ось чому вважаємо обґрунтованою заключну тезу дисертанта про те, що саме Суецька криза 1956 р. «стала новою точкою відліку не лише у єгипетській історії, але й початком якісно нового періоду у міжнародних відносинах на Близькому Сході» (с.120).

У третьому розділі рецензованої дисертації автор зосереджує увагу на складних процесах ескалації воєнно-політичної ситуації на Близькому Сході, у центрі якої опинилися єгипто-ізраїльські відносини і у кінцевому рахунку головні регіональні актори були втягнуті у холодну війну, яка набувала усе жорсткішого протистояння 2-х соціально-економічних систем. І кожна з країн мала здійснити свій геополітичний вибір. Дійсно, як слушно зауважує дисертант, саме на середину 60-х років ХХ століття очевидним стає докорінний злам у міжнародно-політичній ситуації на Близькому Сході, який призвів до загострення воєнно-політичної ситуації і двох наступних арабо-ізраїльських воєн 1967 і 1973 років. Вони серйозно зміцнили позиції США та Ізраїлю у регіоні й відповідно послабили позиції СРСР з його вкрай ідеологізованим підходом до регіональних проблем та панарабського націоналізму адептом якого виступав насамперед Єгипет й особисто тодішній президент Г.А.Насер.

У четвертому розділі дисертаційного дослідження Д.Ю. Парамонов намагається узагальнити багаторічний досвід Ізраїлю у протистоянні із державами-сусідами, що чисельно та ресурсно значно його переважали.

На наш погляд, здійснений тут комплексний аналіз безпекових та соціо-політичних факторів безсумнівно може бути співвіднесений з набутим у сучасній Україні асиметричним досвідом протиборства російській агресії у її базових вимірах, насамперед тих, які безпосередньо стосуються питань національної і регіональної безпеки, захисту й відбудови інфраструктури, а також формування психологічної стійкості соціуму за умов широкомасштабного воєнно-політичного конфлікту, часткою яких є проведення різноманітних спеціальних інформаційно-психологічних операцій та пропагандистських атак на свідомість вразливих груп населення.

Автором проаналізовані деякі паралелі й політичні рішення Ізраїлю, які дозволили політичному класу країни певним чином консолідувати націю на засадах «демократичного націоналізму», досягнення вираженої якості національно-культурної єдності та консолідованої громадської думки у сфері безпеки і національного захисту при збереженні певної етноконфесійної розмаїтості. Тобто у даному розділі узагальнено ті позитивні уроки сучасного ізраїльського соціуму перед непротими зовнішніми викликами, котрі можуть бути з політичною користю застосовані у сучасній Україні у контексті триваючої російсько-української війни.

Висновки, якими завершується представлене дисертаційне дослідження у цілому логічні, продумані, ґрунтуються на широкому фактичному й документальному матеріалі й відповідають базовим завданням роботи, даючи комплексне бачення геополітичного регіонального протиборства Єгипту та Ізраїлю у досліджуваній період з залученням тодішніх глобальних гравців США і СРСР, котрі втягнули політичні еліти арабських держав та Ізраїлю у геостратегічне протиборство доби холодної війни.

Насамкінець варто відзначити належну наукову апробацію дисертаційного дослідження Д.Ю. Парамонова у 5 статтях, 4 з яких

опубліковані у фахових виданнях, а також 7 матеріалах національних і міжнародних конференцій.

Матеріали автореферату містять усі необхідні елементи і дають читачеві уяву про структуру і базові положення і висновки рецензованої наукової роботи.

Усе викладене вище дозволяє зробити висновок про самостійний характер дисертаційного дослідження Д.Ю. Парамонова, його логічну продуманість й завершеність. Воно вирізняється об'єктивністю, збалансованістю та серйозною фактологічною насиченістю.

Разом з тим, як будь-яке наукове дослідження складної проблематики, тим більше пов'язаної із історією розгортання багатоступеневого конфлікту на Близькому Сході, який і сьогодні ще є далеким від мирного завершення, представлена до захисту кандидатська дисертація має окремі похибки, які проте не впливають на в цілому позитивну оцінку наукового доробку дисертанта, а тому зауваження зроблені у процесі дискусії опонентом мають переважно рекомендаційний характер.

1. Почну, можливо з суб'єктивного зауваження, щодо формулювання назви дисертації. В авторській редакції ідеться про «Єгипто-ізраїльське протистояння... в американо-радянських відносинах». Усе-таки термін «протистояння» передбачає якусь певну статику – «стояння», а більшість тексту роботи присвячено динаміці близькосхідного конфлікту, перебігу воєн. Тому, на нашу думку, точніше було б сформулювати таким чином: «Єгипто-ізраїльське протиборство у контексті розвитку американо-радянських відносин доби холодної війни». Тим більше, що Д.Ю. Парамонов сформулював мету дисертаційної роботи як «дослідження причин та результатів протиборства Єгипту та Ізраїлю» (с. 14).

2. В опонованому дослідженні автор, на жаль, зовсім не згадує кандидатську дисертацію Павла Тимофійовича Кушніра на близьку тематику «Історія миротворчої діяльності на Близькому Сході в 1945 – 2000 роках» (ДонНУ, 2006). Один з її підрозділів 3.1. дотичний до тематики дисертації

Д.Ю. Парамонова – «Міжнародні та регіональні рівні розв'язання проблем на Близькому Сході наприкінці 50-70-х років ХХ століття».

3. На жаль, на сторінках дисертаційної роботи зустрічаються прикрі описки і випадкові недоречності. До прикладу, на с.153 читаємо: «як вславлювався сам А.Садат», має бути «висловлювався»; на с.7 автореферату читаємо про «Кісінжера» замість «Кіссінджера». Позиція № 223 у списку джерел: «Джон Кеннеді. Біографія. Особисте життя» (с.211) бібліографічно не завершена. Мені також видається не досить вдалим авторський вираз на с. 68, коли стверджується що «за допомогою функціонального аналізу простежено роль мусульманського арабського світу у американо-радянських відносинах». Мабуть, краще було б писати про впливи подій чи процесів у мусульманських країнах на розвиток відносин ССРСР і США.

4. І ще одне побажання дисертанту, швидше, на майбутнє. На с. 67. дисертант слушно зауважує, що ключовою проблемою конфлікту між Ізраїлем та арабським світом «продовжує залишатися невирішеність палестинської проблеми, яка із сумною регулярністю стає пульсуючою конфліктною точкою Близького Сходу». Мені здається було б продуктивним у межах конструктивістського підходу здійснити (використовуючи метод сценаріїв) певні прогнози можливого подальшого розвитку політичної ситуації у цьому пульсуючому регіоні світу, враховуючи сучасне загострення і військовий конфлікт між ХАМАС та Ізраїлем.

Ще раз підкреслю, що вказані зауваження не впливають на високу оцінку авторського наукового доробку. У роботі детально, із використанням фахових методів дослідження, проаналізовано важливі й маловідомі аспекти єгипто-ізраїльського протиборства у контексті розгорнутої між США та ССРСР холодної війни. Вони відкривають нові можливості для ще недостатньо досліджених у національній історіографії питань регіонального і глобального протиборства, яке продовжує впливати на загальнополітичну ситуацію на Близькому Сході і у ХХІ столітті.

Висновок. Отже, можна констатувати таке. Дисертація «Єгипто-ізраїльське протистояння 50-70-х років XX століття в американо-радянських відносинах» вповні відповідає діючим вимогам, викладеним у чинній редакції пп. 9, 11, 12 та 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Кабінетом Міністрів України від 24 липня 2013 р. за № 567, зі змінами (постанова МОН № 656 від 19.08.2015 р.) щодо кандидатських дисертацій і є оригінальним, самостійним, науково обґрунтованим дослідженням і а її автор Денис Юсупович Парамонов заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.02 – всесвітня історія.

Офіційний опонент,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри міжнародних
відносин і суспільних комунікацій
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

В.П. Фісанов

21 лютого 2024 року

